

ТАҚРИЗИ

роҳбари илмӣ ба таҳқиқи диссертатсионии Сайфуллозода Қумринисо Ғайбулло дар мавзуи «Динамика ва хусусиятҳои пиряхҳои ҳаракаткунандаи Помир ва нақши онҳо дар ташаккули кӯлҳои раҳнашавандаи ҳатарнок дар шароити тағйирёбии иқлим (дар мисоли водии Ванҷ)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои геология ва минералогия аз рӯи ихтисоси 1.6.32 Геоэкология пешниҳод шудааст

Мубарамии мазуи таҳқиқи диссертатсионӣ. Омӯзиши пиряхҳои набзӣ, ки метавонанд суръати ҳаракати худро дар як муддати кӯтоҳ якбора зиёд ва ба масофаҳои хеле дур ҳаракат кунанд, яке аз вазифаҳои муҳимми илми пиряхшиносӣ аст. Ин самт на танҳо аҳаммияти илмӣ, балки аҳаммияти амалиро низ доро аст, зеро ҳаракати босуръати ҷойивазкунии пиряхҳо ҳам бевосита аз массаи ях ва ҳам дар натиҷаи падидаҳои ҳамроҳкунанда метавонад ба иқтисодиёт зарари ҷиддӣ расонад.

Ин падида барои пиряхҳои водии азим ва миёна хос аст, ки асосан дар минтақаҳои пиряхшавии Ҷазираи Қаторкӯҳҳои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Пётри I, Язғулом, Каюмарс ва ҳавзаи пиряхи Ванҷ (Федченко) ҷойгиранд. Муқаррар карда шудааст, ки чунин набзҳо давра ба давра ба амал меоянд.

Дар солҳои охир дар баробари таназзул ва набзи пиряхҳо ва дар пасманзари гармшавии глобалии иқлим дар қисмати поёнии забонаҳои пирях кӯлҳои пиряхӣ Ҷазираи ба вучуд меоянд. Ин кӯлҳо сарбандҳои табииро ташкил медиҳанд ва метавонанд хеле ноустувор бошанд, зеро онҳо аз қабатҳои чинсҳои кӯҳии мураккаб иборатанд ё аз моренаҳо ба вучуд меоянд. Дар ин кӯлҳо зуд чамъ шудани об метавонад боиси кандашавии ногаҳонии сарбандҳо гардад. Дар натиҷаи чунин кандашавӣ миқдори зиёди об ва маводди порагӣ ба вучуд меоянд, ки метавонад боиси обҳезии фалокатбор гардад.

Сайфуллозода Қумринисо Ғайбулло соли 1991 ба ихтисоси гидрогеология ва геологияи муҳандисии факултети геологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ба номи В.И. Ленин) дохил шуда, онро соли 1996 бо дипломи ДТО №.1290 (муҳандис геолог) хатм намудааст.

Маълумоти мухтасар оид ба Ҷазираи меҳнати доктараб пешниҳод мегардад.

Кори диссертатсионии Сайфуллозода Қумринисо Ғайбулло аз 146 саҳифа, муқаддима, 4 боб, 15, зербоб, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

Дар муқаддима мубарамии мавзуи таҳқиқи диссертатсионӣ асоснок карда шуда, дараҷаи омӯзиши масъалаи илмӣ арзёби гардида, объект ва мавзуи таҳқиқ, ҳадаф ва вазифаҳои он, асосҳои назарӣ ва методологӣ, навгонҳои илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ муайян карда шуданд.

Дар боби якум, сохтори орографӣ, хусусиятҳои шабакаи водихо ва инчунин марҳилаҳои асосии ташаккули релеф аз топлейстосен то муосир бо таҳлили нақши ҳаракатҳои тектоникӣ, равандҳои обӣ-эрозионӣ ва пиряхӣ дар инкишофи водии Ванч, профили дарозӣ ва паҳлӯи он ва шаклҳои морфологӣ муосир оварда мешавад.

Дар боби дуюм, феномени пиряхҳои набздор дар Тоҷикистон баррасӣ мешавад, паҳншавӣ, динамика, механизмҳои рушд ва нақши онҳо дар ташаккули равандҳои табиӣ хатарнок. Бар асоси маълумоти таърихӣ ва муосир нишон дода шудааст, ки ҳаракатҳои ногаҳонии пиряхҳо камёб ё тасодуфӣ нестанд ва ба тағйироти иқлим мустақим вобаста нестанд, балки асосан ба равандҳои динамикии дохилии ях алоқаманданд. Эътибори махсус ба пиряхҳои набздори Помир, махсусан пиряхи Хирсон дода мешавад; мисолҳо аз оқибатҳои фалокатбори ҳаракатҳои онҳо оварда шудаанд, марҳилаҳои пурраи давраи набз, суръати ҳаракат ва нишонаҳои морфологӣ тавсиф шудаанд. Гипотезаҳои мавҷудаи сабабҳои набзҳо ҷамъбаст шуда, дараҷаи хатарнокии ҳавзаҳои пиряхӣ, аз ҷумла водии дарёи Ванч, арзёбӣ гардида, зарурати таҳқиқоти комплексӣ барои пешгӯии намудани рафтори онҳо таъкид мешавад.

Дар боби сеюм, реча ва ҳолати пиряхҳои набздори ҳавзаи дарёи Ванч дар мисоли пиряхи Хирсон — ягонаи пиряхи набздори боэътимоди Тоҷикистон — ва пиряхи Мечдо (Ҷамъияти географии рус) баррасӣ мешавад; маълумот оид ба таърих ва давомнокии ҳаракатҳо, хусусиятҳои морфологӣ ва динамикӣ, шароити ғизоӣ оварда шудаанд, инчунин далелҳои геоморфологӣ оид ба набзҳои такрорӣ дар гузашта таҳлил шудаанд. Эътибори махсус ба арзёбии оқибатҳои хатарнок барои объектҳои хоҷагӣ, таҳияи тавсияҳо оид ба мониторинг ва ба ҳисоб гирифтани тағйироти иқлим, масъалаҳои ҳифзи захираҳои об ва экосистемаҳо ва асосноккунии қарорҳои муҳандисӣ барои ҷудо кардани оби бехатар аз кӯлҳои бар асари ҳаракатҳои пиряхӣ ташаккулефта дода шудааст.

Боби чорум, методикаи ташкили назорат ва гузаронидани мушоҳидаҳо бар пиряхҳои набздор ва кӯлҳои баробари пиряхҳо баррасӣ мешавад, аз ҷумла муайян кардани оғози озодшавии об, пешгӯии обҳезӣ ва ҳисобкунии максималии ҷараёни об. Тавсияҳо оид ба сохтани постҳои мушоҳидавӣ дар кӯл ва дарё, тартиби ченкунии сатҳи об ва ҳарорати он ва усулҳои муайян кардани ҷараён оварда шудаанд. Мушоҳидаҳои пешниҳодшуда имкон медиҳанд, ки воридшавии ҳаррӯзаи об ва тағйирёбии ҳаҷми кӯл арзёбӣ гардад, ки барои таҳқиқоти илмӣ ва тадбирҳои амалӣ оид ба ҳифзи объектҳои хоҷагии халқ аҳамияти калон дорад.

Дар хулоса ва пешниҳодҳо натиҷаҳои асосии таҳқиқи илмӣ ҷамъбаст гардиданд.

Нуқтаи илмӣ ва натиҷаҳои диссертатсия илман асоснок буда, бо далелҳои муътамади назариявӣ-методӣ ва таҳлилий мустаҳкам карда шуданд. Муҳтавои асосии диссертатсия дар мақолаҳои илмии нашргардида ва баромадҳои муаллиф дар конференсияҳои сатҳи гуногун инъикос ёфтаанд.

Хулосаи диссертатсияи Сайфуллозода Кумринисо Ғайбулло дар мавзуи «Динамика ва хусусиятҳои пиряхҳои ҳаракаткунандаи Помир ва нақши онҳо дар ташаккули кӯлҳои рахнашавандаи ҳатарнок дар шароити тағйирёбии иқлим (дар мисоли водии Ванч)» ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267) ва Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдорории диссертатсия ва автореферати диссертатсия (қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 марти соли 2021, №3) ҷавобгӯ буда, ҷиҳати сазовор гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои геология ва минералогия аз рӯи ихтисоси **1.6.32 Геоэкология** барои ҳимоя пешниҳод карда мешавад.

Роҳбари илмӣ:

доктори илмҳои геология ва минералогия, профессор,
професори кафедраи математика ва илмҳои табиӣ
филиали Донишгоҳи давлатии Москва ба номи
М.В. Ломоносов дар шаҳри Душанбе

«20» 02 с. 2026

М.С. Саидов

Суроға: 734041, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, ноҳияи Сино-1, кӯчаи С. Шерозӣ
37/2, хучраи 50. Телефон: (+992) 938 68 97 10
E-mail: saidov-mirzo@mail.ru.

Имзои М.С. Саидов - ро тасдиқ менамоем
Сардори шӯъбаи сиёсати кадрӣ ва корҳои
махсуси филиали Донишгоҳи давлатии
Москва ба номи М.В. Ломоносов
дар шаҳри Душанбе

С.М. Пирназар

Суроға: 734000, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри
Душанбе, кӯчаи Бохтар 35/1, хучраи 206
Телефон: +992 (37) 221-99-41. E-mail: info@msu.tj
«20» 02 с. 2026